

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

ΥΠΟΘΕΣΗ   È È   ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙ *κατά* ΕΛΛΑΔΑΣ

(Προσφυγή αριθ. 2834/05)

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ

6 Δεκεμβρίου 2007

Η παρούσα απόφαση θα καταστεί οριστική σύμφωνα με τους όρους που προβλέπονται από το άρθρο 44 § 2 της Σύμβασης. Μπορεί να υποστεί τυπικές διορθώσεις.

-Ακριβές αντίγραφο.

Στρασβούργο, 6.12.2007

(υπογραφή)

S. NIELSEN – Γραμματέας Τμήματος

Στην υπόθεση   È È   και λοιποί *κατά* Ελλάδας,

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (πρώτο τμήμα),
συνεδριάζοντας σε τμήμα αποτελούμενο από τους:

Κύριο Λ. ΛΟΥΚΑΙΔΗ, *πρόεδρο,*

Κύριο Κ.Λ. ΡΟΖΑΚΗ,

Κυρία Ν. ΒΑΛΙĆ,

Κύριο Α. ΚΟΒΛΕΡ,

Κυρία Ε. ΣΤΕΙΝΕΡ,

Κύριο Κ. ΗΑΙΥΕΥ,
Κύριο Γ. ΜΑΛΙΝΒΕΡΝΙ, δικαστές,
και τον κύριο Σ. ΝΙΕΛΣΕΝ, γραμματέα τμήματος.

Αφού διασκέφθηκε σε συμβούλιο στις 15 Νοεμβρίου 2007,
Εκδίδει την πιο κάτω απόφαση, η οποία ελήφθη την ημερομηνία αυτή:

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση έχει εισαχθεί με μία προσφυγή (αριθ. 2834/05) στρεφόμενη κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας από τριακόσιους πενήντα τέσσερις υπηκόους του Κράτους αυτού και εμπορικές εταιρείες που εδρεύουν στην Ελλάδα, τα ονόματα των οποίων επισυνάπτονται στο παρόν («οι προσφεύγοντες»), οι οποίοι προσέφυγαν ενώπιον του Δικαστηρίου στις 7 Ιανουαρίου 2005 δυνάμει του άρθρου 34 της Σύμβασης για την προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών («η Σύμβαση»). Οι προσφεύγοντες υπ' αριθ. 90 και 231 απεβίωσαν στις 26 Οκτωβρίου και 21 Ιουλίου 2005 αντίστοιχα, και η σύζυγος Ε Ε και τα τέκνα Η Α Α Α Ε Ε του πρώτου προσφεύγοντα καθώς και οι κληρονόμοι Ε Ε και Ε Ε της δεύτερης προσφεύγουσας, δήλωσαν ότι επιθυμούσαν να συνεχίσουν τη διαδικασία στη θέση τους. Επιπλέον, η επωνυμία της προσφεύγουσας εταιρείας υπ' αριθ. 54 τροποποιήθηκε σε « Ε Η Α Ε Α Ε Ε...».

2. Οι προσφεύγοντες εκπροσωπούνται από τον κύριο Τ. Χουλιάρα, δικηγόρο του Δικηγορικού Συλλόγου της Θεσσαλονίκης. Η Ελληνική Κυβέρνηση («η Κυβέρνηση») εκπροσωπείται από τους απεσταλμένους του αντιπροσώπου της, κύριο Σ. Σπυρόπουλο, πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, και κυρία Ζ. Χατζηπαύλου, δικαστική αντιπρόσωπο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

3. Οι προσφεύγοντες παραπονούνται ειδικότερα για προσβολή του δικαιώματός τους πρόσβασης σε δικαστήριο και του δικαιώματός τους για σεβασμό της περιουσίας τους.

4. Στις 5 Μαΐου 2006, το Δικαστήριο αποφάσισε να κοινοποιήσει στην Κυβέρνηση τις αιτιάσεις τις ελκόμενες από το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο καθώς και από το δικαίωμα για σεβασμό της περιουσίας. Επικαλούμενο τις διατάξεις του άρθρου 29 § 3 της Σύμβασης, αποφάσισε να εξετάσει ταυτόχρονα το παραδεκτό και το βάσιμο της υπόθεσης.

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

I. ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΗΣ

5. Με κοινή απόφαση της 11 Φεβρουαρίου 1997, οι υπουργοί Οικονομικών, Περιβάλλοντος και Αγροτικής Ανάπτυξης προχώρησαν σε απαλλοτρίωση μίας έκτασης, η επιφάνεια της οποίας δεν προσδιορίζεται, για τη διαπλάτυνση της εθνικής οδού που συνδέει τη Θεσσαλονίκη με τα Νέα Μουδανιά. Το μέτρο αφορούσε τις ιδιοκτησίες των προσφευγόντων καθώς ένα τμήμα των οικοπέδων τους θα διατίθεντο για την κατασκευή νέων τμημάτων. Επιπλέον, ορισμένοι από τους προσφεύγοντες είχαν κτίσει ακίνητα που χρησιμοποιούνταν για εμπορικούς σκοπούς.

6. Στις 8 Ιανουαρίου 1999, οι προσφεύγοντες ζήτησαν να προσδιοριστεί η οριστική τιμή μονάδας ανά τετραγωνικό μέτρο για τις αποζημιώσεις απαλλοτρίωσης. Ζητούσαν επίσης μία ιδιαίτερη αποζημίωση για τα μη απαλλοτριούμενα τμήματα των οικοπέδων τους. Κατά τους προσφεύγοντες, τα μη απαλλοτριούμενα τμήματα υπόκειντο σε υποτίμηση της αξίας τους λόγω του υπερυψωμένου χαρακτήρα των νέων τμημάτων της κυρίας οδού και της έλλειψης πρόσβασης των ιδιοκτησιών τους σε αυτήν.

7. Το 2002, το Εφετείο Θεσσαλονίκης προσδιόρισε τις οριστικές τιμές μονάδας ανά τετραγωνικό μέτρο για τις αποζημιώσεις απαλλοτρίωσης, με τις τιμές αυτές να κυμαίνονται μεταξύ 41 και 50 ευρώ. Σύμφωνα με τους προσφεύγοντες, τα ποσά αυτά αναλογούσαν στο 1/6 της αγοραίας αξίας τους και στο μισό των τιμών που πρότεινε το Δημόσιο.

8. Το εν λόγω δικαστήριο επιδίκασε αποζημίωση για τα μη απαλλοτριούμενα τμήματα των οικοπέδων λόγω της κατάτμησής τους και απέρριψε το αίτημα των προσφευγόντων για τον καθορισμό ιδιαίτερης αποζημίωσης λόγω της φύσης του δημόσιου έργου ως στερούμενου νομικής βάσης. Σε ό,τι αφορά τα μη απαλλοτριούμενα τμήματα στα οποία είχαν κτισθεί ακίνητα που στέγαζαν επιχειρήσεις, το εφετείο αρνήθηκε να επιδικάσει αποζημίωση για την προβαλλόμενη υποτίμηση της αξίας των ιδιοκτησιών λόγω της απώλειας πελατείας και της επακόλουθης μείωσης των εισοδημάτων. Έκρινε ότι όπως προέκυπτε από το άρθρο 13 του νομοθετικού διατάγματος αριθ. 797/1971, η αποζημίωση για το μη απαλλοτριούμενο τμήμα της ιδιοκτησίας έπρεπε να αντανακλά την υποτίμηση που οφειλόταν μόνο στην απαλλοτρίωση και δεν έπρεπε να λαμβάνει υπόψη τη φύση των

εργασιών που εκτελούνταν επί του απαλλοτριούμενου τμήματος (απόφαση αριθ. 1924/2002).

9. Στις 11 Οκτωβρίου 2002, οι προσφεύγοντες, εκπροσωπούμενοι από δικηγόρο, άσκησαν αίτηση αναίρεσης. Υποστήριζαν μεταξύ άλλων ότι το Εφετείο Θεσσαλονίκης έπρεπε να έχει λάβει υπόψη την πρόταση του Δημοσίου ως προς την τιμή μονάδας αποζημίωσης προς επιδίκαση και ότι το ίδιο δικαστήριο έπρεπε να τους έχει επιδικάσει μία ιδιαίτερη αποζημίωση για την υποτίμηση των μη απαλλοτριούμενων τμημάτων λόγω της φύσης των έργου. Το αίτημα προσδιορισμού της οριστικής τιμής μονάδας αποζημίωσης καθώς και η απόφαση αριθ. 1924/2002 του Εφετείου Θεσσαλονίκης επισυνάπτονταν στην αίτηση αναίρεσης.

10. Στις 15 Ιουλίου 2004, ο Άρειος Πάγος απέρριψε το λόγο αναίρεσης που ελκόταν από τη διαφορά μεταξύ της αποζημίωσης ανά τετραγωνικό μέτρο που πρότεινε η αντίδικη πλευρά και εκείνης που όρισε το Εφετείο Θεσσαλονίκης. Το ανώτατο δικαστήριο έκρινε ότι τα αρμόδια δικαστήρια δεν δεσμεύονταν από τις τιμές αποζημίωσης που πρότειναν οι διάδικοι στη διαφορά. Επιπλέον, ο Άρειος Πάγος απέρριψε ως ασαφή τον λόγο που ελκόταν από την άρνηση χορήγησης της προβλεπόμενης από το άρθρο 13 του νομοθετικού διατάγματος 797/1971 ιδιαίτερης αποζημίωσης. Έκρινε ότι οι προσφεύγοντες δεν είχαν προσδιορίσει στην αίτησή τους «τα πραγματικά περιστατικά που αφορούσαν τις ιδιοκτησίες τους» και στα οποία είχε στηριχθεί το εφετείο για να απορρίψει την αιτιάσή τους. Τέλος, το ανώτατο δικαστήριο έκανε δεκτούς πέντε άλλους λόγους αναίρεσης που προέβαλαν οι προσφεύγοντες, αναίρεσε εν μέρει την προσβληθείσα απόφαση και παρέπεμψε την υπόθεση ενώπιον του κατώτερου δικαστηρίου προκειμένου να αποφανθεί εκ νέου κατά το μέρος που αναιρέθηκε (απόφαση αριθ. 1014/2004).

11. Οι διάδικοι δεν προσκομίζουν πληροφορίες για τη συνέχεια της διαδικασίας.

II. ΤΟ ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟ ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ

A. Το Σύνταγμα

12. Το άρθρο 17 του Συντάγματος ορίζει:

«1. Η ιδιοκτησία τελεί υπό την προστασία του Κράτους, τα δικαιώματα όμως που απορρέουν από αυτή δεν μπορούν να ασκούνται σε βάρος του γενικού συμφέροντος.

2. Κανένας δεν στερείται την ιδιοκτησία του, παρά μόνο για δημόσια ωφέλεια που έχει αποδειχθεί με τον προσήκοντα τρόπο, όταν και όπως ο νόμος ορίζει, και πάντοτε αφού έχει προηγηθεί πλήρης αποζημίωση, που να ανταποκρίνεται στην αξία την οποία είχε το απαλλοτριούμενο κατά το χρόνο της συζήτησης στο δικαστήριο για τον προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης. Αν ζητηθεί απευθείας ο οριστικός προσδιορισμός της αποζημίωσης, λαμβάνεται υπόψη η αξία κατά το χρόνο της σχετικής συζήτησης στο δικαστήριο.

(...)

B. Το νομοθετικό διάταγμα 797/1971 σχετικά με τις απαλλοτριώσεις

13. Το νομοθετικό διάταγμα 797/1971 των 30 Δεκεμβρίου 1970 και 1^{ης} Ιανουαρίου 1971 αποτελεί την θεμελιώδη νομοθεσία που διέπει τις απαλλοτριώσεις, κατ'εφαρμογήν των αρχών οι οποίες διατυπώνονται στις συνταγματικές διατάξεις.

14. Το κεφάλαιο Α του νομοθετικού διατάγματος ορίζει την διαδικασία και τις προϋποθέσεις για την κήρυξη μιας απαλλοτρίωσης.

15. Σύμφωνα με το άρθρο 1 § 1 α), αν επιτρέπεται από τον νόμο για λόγους δημοσίου συμφέροντος, η απαλλοτρίωση αστικών ή αγροτικών ακινήτων ή η διεκδίκηση εμπραγμάτων δικαιωμάτων επ'αυτών κηρύσσεται με κοινή απόφαση του αρμοδίου Υπουργού του τομέα που αφορά η απαλλοτρίωση και του Υπουργού Οικονομικών.

16. Το άρθρο 2 § 1 ορίζει τις προϋποθέσεις της απόφασης που κηρύσσει την αποζημίωση, και ειδικότερα: α) ένα κτηματολογικό διάγραμμα που εμφανίζει την απαλλοτριούμενη ζώνη, και β) τον πίνακα των ιδιοκτητών των ακινήτων, την επιφάνειά τους, τα όριά τους και τα κύρια χαρακτηριστικά των κτιρίων που έχουν ανεγερθεί πάνω σε αυτά.

17. Το άρθρο 17 § 1 αναθέτει στα δικαστήρια την ευθύνη του καθορισμού της αποζημίωσης. Ορίζει ρητά ότι αυτά καθορίζουν μόνον την τιμή μονάδος της

αποζημίωσης, χωρίς να διευκρινίζει τον δικαιούχο ή τους δικαιούχους της ή αυτόν που υποχρεούται να την καταβάλει.

18. Σύμφωνα με το άρθρο 13 § 1, η αποζημίωση υπολογίζεται βάσει της πραγματικής αξίας της απαλλοτριούμενης ιδιοκτησίας κατά τον χρόνο δημοσίευσης της απόφασης που αναγγέλλει την αποζημίωση.

19. Σύμφωνα με την παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου,

«Εν περιπτώσει αναγκαστικής απαλλοτριώσεως τμήματος ακινήτου, ως εκ της οποίας το απομένον εις τον ιδιοκτήτην τμήμα υφίσταται σημαντική υποτίμησιν της αξίας αυτού ή καθίσταται άχρηστον δια την δι'ήν προορίζεται χρήσιν, δια της αυτής περί καθορισμού της αποζημιώσεως αποφάσεως προσδιορίζεται και παρέχεται ιδιαίτερα δι'αυτήν αποζημίωσις εις τον ιδιοκτήτην ομού μετά της καταβαλλομένης δια το απαλλοτριούμενον τμήμα.»

20. Σύμφωνα με την νομολογία, την οποία ακολούθησε ο Άρειος Πάγος επί πολλά χρόνια, η φύση των εργασιών που επρόκειτο να εκτελεσθούν δεν λαμβάνονταν ποτέ υπόψη για τον καθορισμό της προβλεπόμενης από το άρθρο 13 § 3 του νομοθετικού διατάγματος 797/1971 «ιδιαιτέρως αποζημίωσης» (μεταξύ άλλων ΑΠ 1255/2001, 349/2000, 8/1999, 455/1998, 803/1994). Εν τούτοις, σε μία πρόσφατη απόφαση, ο Άρειος Πάγος έκρινε, υπό το φως του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1, ότι η ερμηνεία αυτή του εθνικού δικαίου προσέβαλε το δικαίωμα ιδιοκτησίας των ενδιαφερομένων και προέβη έτσι σε έναν επαναπροσανατολισμό της νομολογίας του πάνω στο ζήτημα αυτό (απόφαση αριθ. 31/2005).

Γ. Ο νόμος αριθ. 653/1977 της 25 Ιουλίου και 5 Αυγούστου 1977, σχετικά με τις υποχρεώσεις των παροδίων ιδιοκτητών σε περίπτωση χάραξης εθνικών οδών

21. Οι εφαρμοστέες διατάξεις του άρθρου 1 του νόμου 653/1977 έχουν ως εξής:

«1. Σε περίπτωση χάραξης, εκτός του σχεδίου πόλεως, εθνικών οδών πλάτους μέχρι τριάντα μέτρων, οι παρόδιοι ιδιοκτήτες, οι οποίοι ωφελούνται, υποχρεούνται να πληρώσουν για μία ζώνη πλάτους δεκαπέντε μέτρων,

συμμετέχοντας έτσι στα έξοδα απαλλοτρίωσης των κειμένων επί των οδών αυτών ακινήτων. Η υποχρέωση αυτή δεν μπορεί εν τούτοις να υπερβεί το ήμισυ της επιφανείας του εν λόγω ακινήτου.

(...)

3. Για τους σκοπούς της εφαρμογής του παρόντος άρθρου, λογίζονται ωφελούμενοι παρόδιοι ιδιοκτήτες, εκείνοι των οποίων τα ακίνητα αποκτούν πρόσοψη επί των χαρακτηρισμένων οδών.

4. Όταν οι δικαιούχοι αποζημίωσης λόγω απαλλοτρίωσης είναι ταυτόχρονα υπόχρεοι πληρωμής μέρους αυτής, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις συμψηφίζονται.»

22. Το τεκμήριο αυτό, σύμφωνα με το οποίο η υπεραξία που έλκεται από της εργασίες χωροθέτησης των οδών αποτελεί επαρκή αποζημίωση, θεωρείτο για πολλά χρόνια ως αμάχητο. Μετά τις αποφάσεις του Δικαστηρίου στις υποθέσεις *Κατηκαρίδης και λοιποί κατά Ελλάδα*, *Τσόμτσος και λοιποί κατά Ελλάδα* (αποφάσεις της 15 Νοεμβρίου 1996, *Recueil des arrêts et décisions* 1996-V) και *Παπαχελάς κατά Ελλάδα* ([GC], αριθ. 31423/96, § 49, ECHR 1999-II), τα εθνικά δικαστήρια αποδέχονται πλέον ότι το εν λόγω τεκμήριο δεν είναι πλέον αμάχητο. Έκτοτε, οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να προσφεύγουν στα πολιτικά δικαστήρια προκειμένου να κριθεί ότι δεν είναι ωφεληθέντες ιδιοκτήτες με την έννοια του πιο πάνω νόμου και να εισπράξουν, ενδεχομένως, μία πρόσθετη αποζημίωση.

Δ. Ο Εισαγωγικός Νόμος του Αστικού Κώδικα

23. Το άρθρο 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα έχει ως εξής:

«Για παράνομες πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων του δημοσίου κατά την άσκηση της δημόσιας εξουσίας που τους έχει ανατεθεί, το δημόσιο ενέχεται σε αποζημίωση, εκτός αν η πράξη ή η παράλειψη έγινε κατά παράβαση διάταξης, που υπάρχει για χάρη του γενικού συμφέροντος. Μαζί με το δημόσιο ευθύνεται είς ολόκληρον και το υπαίτιο πρόσωπο, με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεων για την ευθύνη των υπουργών.»

24. Η διάταξη αυτή καθιερώνει την έννοια της ειδικής αδικοπραξίας δημοσίου δικαίου, θεσπίζοντας μία εξωσυμβατική ευθύνη του Δημοσίου. Αυτή η ευθύνη είναι αποτέλεσμα παρανόμων πράξεων ή παραλείψεων. Οι συγκεκριμένες πράξεις μπορούν να είναι, όχι μόνον νομικές, αλλά και υλικές πράξεις της διοίκησης, συμπεριλαμβανομένων και των καταρχήν μη εκτελεστών πράξεων (Κυριακόπουλος, *Σχόλια του Αστικού Κώδικα*, άρθρο 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα, αριθ. 23 – Φίλιος, *Δίκαιο των συμβάσεων*, ειδικό μέρος, τόμος 6, ποινική ευθύνη 1977, παρ. 48 Β 112 – Ε. Σπηλιωτόπουλος, *Διοικητικό Δίκαιο*, τρίτη έκδοση, παρ. 217 – Απόφαση αριθ. 535/1971 του Αρείου Πάγου, *Νομικό Βήμα* 19, σελ. 1414 – Απόφαση αριθ. 492/1967 του Αρείου Πάγου, *Νομικό Βήμα* 16, σελ. 75). Το παραδεκτό της αγωγής αποζημίωσης τελεί υπό μία προϋπόθεση: την παράνομη φύση της πράξης ή της παράλειψης.

Ε. Ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας

25. Τα εφαρμοστέα άρθρα του κώδικα πολιτικής δικονομίας προβλέπουν:

Άρθρο 118

«Τα δικόγραφα που επιδίδονται από ένα διάδικο σε άλλον ή στο δικαστήριο πρέπει να αναφέρουν (...) 4) το αντικείμενο του δικογράφου κατά τρόπο σαφή, ορισμένο και ευσύνοπτο (...)»

Άρθρο 566 § 1

«Το έγγραφο της αναίρεσης πρέπει να περιέχει τα στοιχεία που απαιτούνται κατά τα άρθρα 118 έως 120, να αναφέρει την προσβαλλόμενη απόφαση, τους λόγους της αναίρεσης, αίτηση για την αναίρεση, ολική ή εν μέρει της προσβαλλόμενης απόφασης και αίτηση για την ουσία της υπόθεσης.»

Άρθρο 577 § 3

«Αν ο Άρειος Πάγος κρίνει νόμιμη και παραδεκτή την αναίρεση, εξετάζει το παραδεκτό και το βάσιμο των λόγων της.»

Άρθρο 578

«Αν το αιτιολογικό της προσβαλλόμενης απόφασης κρίνεται εσφαλμένο αλλά το διατακτικό της ορθό, ο Άρειος Πάγος απορρίπτει την αναίρεση (...）」

26. Σύμφωνα με τη νομολογία του Αρείου Πάγου, η αίτηση αναίρεσης πρέπει να διευκρινίζει ποιος είναι ο κανόνας ουσιαστικού δικαίου που παραβιάστηκε, σε τι έγκειται το νομικό σφάλμα, άλλως ειπείν πού εντοπίζεται η παραβίαση στην ερμηνεία ή εφαρμογή του εν λόγω κανόνα, και πρέπει επίσης να περιλαμβάνει τα πραγματικά περιστατικά στα οποία βασίστηκε το εφετείο για να απορρίψει την έφεση (Άρειος Πάγος, αριθ. 372/2002, 388/2002).

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

I. ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΩΝ ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΩΝ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 6 § 1 ΚΑΙ 13 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

27. Οι προσφεύγοντες παραπονούνται ότι η απόρριψη ενός εκ των λόγων αναίρεσής τους ως ασαφούς προσέβαλε το δικαίωμά τους πρόσβασης σε δικαστήριο. Επιπλέον, παραπονούνται για παραβίαση της αρχής της ισότητας των όπλων, λόγω του γεγονότος ότι το εφετείο όρισε μία αποζημίωση ανά τετραγωνικό μέτρο που αντιστοιχούσε στο μισό της τιμής που πρότεινε η αντίδικη πλευρά. Επικαλούνται τα άρθρα 6 § 1 και 13 της Σύμβασης.

Τα εφαρμοστέα τμήματα του άρθρου 6 § 1 της Σύμβασης έχουν ως εξής:

Άρθρο 6 § 1

«1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή δικαίως (...) υπό (...) δικαστηρίου (...), το οποίον θα αποφασίση (...) επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως (...）」

Άρθρο 13

«Παν πρόσωπον του οποίου τα αναγνωριζόμενα εν τη (...) Συμβάσει δικαιώματα και ελευθερίες παρεβιάσθησαν, έχει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής, έστω και αν η παραβίασις διεπράχθη υπό προσώπων ενεργούντων εν τη εκτελέσει των δημοσίων καθηκόντων των.»

A. Επί του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο

1. Επί του παραδεκτού

28. Η Κυβέρνηση ισχυρίζεται, καταρχήν, ότι η αίτηση αναίρεσης κηρύχθηκε απαράδεκτη λόγω του ασαφούς χαρακτήρα της. Αν οι προσφεύγοντες είχαν διατυπώσει τις αιτιάσεις τους με τρόπο σύμφωνο προς τους κανόνες παραδεκτού που διέπουν την άσκηση αναίρεσης, αυτή δε θα είχε απορριφθεί και η αιτίασή τους θα είχε εξετασθεί επί της ουσίας. Συνεπώς, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι οι προσφεύγοντες παρέλειψαν να εξαντλήσουν νόμιμα τα εθνικά ένδικα μέσα.

29. Οι προσφεύγοντες ανταπαντούν ότι, κατόπιν της απόρριψης του λόγου αναίρεσής τους από τον Άρειο Πάγο, δεν ήταν δυνατό για αυτούς να ασκήσουν οποιοδήποτε ένδικο μέσο ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και, συνεπώς, μπορούσαν μόνο να απευθυνθούν στο Δικαστήριο.

30. Σε ό,τι αφορά την ένσταση απαραδέκτου που προέβαλε η Κυβέρνηση, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι σύμφωνα με το άρθρο 35 § 1 της Σύμβασης, μπορεί κανείς να προσφύγει ενώπιόν του μόνο εφόσον έχει εξαντλήσει τα εθνικά ένδικα μέσα. Εν προκειμένω, η Κυβέρνηση φαίνεται ότι επικαλείται και ζητεί το απαράδεκτο της αιτίασης για τον ίδιο λόγο ο οποίος, στα μάτια του Δικαστηρίου, ήταν η αιτία κοινοποίησης της εν λόγω αιτίασης, ήτοι την άρνηση του Αρείου Πάγου να αποφανθεί επί πιθανής παραβίασης του άρθρου 6 της Σύμβασης. Το Δικαστήριο κρίνει επομένως ότι η εν λόγω ένσταση συνδέεται στενά με την ουσία της αιτίασης που προβάλλει ο προσφεύγων επί του πεδίου του άρθρου 6 της Σύμβασης και αποφασίζει να την συνενώσει με την επί της ουσίας εξέταση.

31. Επιπλέον, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η αιτίαση αυτή δεν είναι προδήλως αβάσιμη με την έννοια του άρθρου 35 § 3 της Σύμβασης. Το Δικαστήριο σημειώνει επιπλέον ότι αυτή δεν προσκρούει σε κανέναν άλλο λόγο απαραδέκτου. Πρέπει επομένως να κηρυχθεί παραδεκτή.

2. Επί της ουσίας

32. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι οι προσφεύγοντες, οι οποίοι εκπροσωπούσαν από δικηγόρο ενώπιον του Αρείου Πάγου, ήταν υποχρεωμένοι να γνωρίζουν τις υποχρεώσεις τους σε ό,τι αφορά την άσκηση μίας αίτησης αναίρεσης. Ο κανόνας που εφαρμόζει το ανώτατο δικαστήριο απαιτούσε η αίτηση αναίρεσης να περιλαμβάνει τα πραγματικά περιστατικά στα οποία βασίστηκε το εφετείο για να

απορρίψει την έφεση. Ο κανόνας αυτός αποτελεί μία νομολογιακή επινόηση που εφαρμόζει ο Άρειος Πάγος κατά πάγια τακτική. Έπεται ότι εν προκειμένω οι τρόποι άσκησης της αίτησης αναίρεσης μπορούσαν να θεωρηθούν προβλέψιμοι για τους προσφεύγοντες. Ειδικότερα, η Κυβέρνηση σημειώνει ότι το ανώτατο δικαστήριο απαιτεί ο προσφεύγων να αναφέρει στην αίτησή του τα πραγματικά περιστατικά όπως αυτά έγιναν δεκτά από το κατώτερο δικαστήριο. Για την Κυβέρνηση, η έκθεση αυτή είναι απαραίτητη προκειμένου ο Άρειος Πάγος να μπορεί κατόπιν να ασκήσει τον έλεγχό του επί της ερμηνείας ενός κανόνα δικαίου από το κατώτερο δικαστήριο. Η Κυβέρνηση θεωρεί εύλογο το γεγονός ότι ο αναιρεσείων υποχρεούται να εκθέτει τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης όπως αυτά στοιχειοθετήθηκαν από το εφετείο μετά τη διεξαγωγή των αποδείξεων. Σε αντίθετη περίπτωση, θα έπρεπε ο ίδιος ο Άρειος Πάγος να αναζητά τα πραγματικά περιστατικά που οδήγησαν το εφετείο σε μία εσφαλμένη ερμηνεία του εσωτερικού δικαίου.

33. Οι προσφεύγοντες ανταπαντούν ότι το εφετείο είχε απορρίψει τον επίμαχο λόγο αναίρεσης όχι ως αβάσιμο αλλά ως απαράδεκτο, με τη δικαιολογία ότι η ιδιαίτερη αποζημίωση αντιστοιχούσε μόνο στην επικαλούμενη ζημία λόγω της απαλλοτρίωσης και όχι στη φύση του έργου. Σημειώνουν έτσι ότι το εφετείο δεν ανέπτυξε κανένα συλλογισμό επί της ουσίας της αιτιάσής τους ώστε να μπορέσουν εκείνοι να τον επαναλάβουν στην αίτηση αναίρεσής τους. Επιπλέον, οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι η αίτηση αναίρεσής τους αποτελούσε ένα ένδικο μέσο που καθιστούσε περιττή την εκ νέου απόδειξη των πραγματικών περιστατικών. Σε κάθε περίπτωση, υποστηρίζουν ότι όλα τα απαραίτητα έγγραφα, ήτοι η αίτησή τους για καθορισμό της οριστικής τιμής μονάδας αποζημίωσης καθώς και η απόφαση αριθ. 1924/2002 του Εφετείου Θεσσαλονίκης περιέχονταν στο φάκελο της υπόθεσης ενώπιον του Άρειου Πάγου.

34. Το Δικαστήριο θα ασχοληθεί, εν προκειμένω με την αναλογικότητα του επιβληθέντος περιορισμού ως προς τις απαιτήσεις της νομικής ασφάλειας και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης.

35. Στα μάτια του Δικαστηρίου, το ανώτατο ελληνικό δικαστήριο όρισε με πραιτοριανό τρόπο μία προϋπόθεση παραδεκτού σχετικά με τον αόριστο ή μη χαρακτήρα των λόγων αναίρεσης. Ο κανόνας αυτός υπόκειται, γενικώς, στις απαιτήσεις της νομικής ασφάλειας και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης. Όταν ο αναιρεσείων προσάπτει στο εφετείο μία λανθασμένη εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης εν σχέσει με τον κανόνα δικαίου τον οποίο εφάρμοσε,

εύλογο είναι να απαιτείται από αυτόν να εκθέσει στην αίτηση αναίρεσής του τα πραγματικά περιστατικά τα οποία αποτελούν το αντικείμενο της αίτησής του. Σε αντίθετη περίπτωση, το ανώτατο δικαστήριο δε θα ήταν σε θέση να ασκήσει τον έλεγχο ακύρωσης σχετικά με την προσβαλλόμενη απόφαση. Θα ήταν μάλιστα υποχρεωμένο να προβεί σε εκ νέου απόδειξη των σχετικών πραγματικών περιστατικών και να τα ερμηνεύσει σε σχέση με τον κανόνα δικαίου που εφάρμοσε το εφετείο. Όμως αυτό δεν είναι δυνατόν να συμβεί διότι θα σήμαινε ότι απαιτείται από το ανώτατο δικαστήριο να διατυπώσει το ίδιο τους λόγους αναίρεσης, τους οποίους θα έπρεπε, στη συνέχεια, να εξετάσει. Εν ολίγοις, ο εφαρμοσθείς στην προκειμένη περίπτωση κανόνας εναρμονίζεται με την ιδιαιτερότητα του ρόλου του Αρείου Πάγου, ο έλεγχος του οποίου περιορίζεται στην τήρηση του δικαίου (βλέπε, προς την κατεύθυνση αυτή, *Μπρέχος κατά Ελλάδας* (déc.), no 7632/04, 11 Απριλίου 2006).

36. Εν τούτοις, το Δικαστήριο εκτιμά ότι στην παρούσα υπόθεση δύσκολα θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η εν λόγω αίτηση αναίρεσης υποχρέωνε τον Άρειο Πάγο να προβεί σε εκ νέου απόδειξη των πραγματικών περιστατικών. Κατά το Δικαστήριο, τρία στοιχεία πρέπει να ληφθούν υπόψη. Πρώτον, η εν λόγω αίτηση αναίρεσης αφορούσε αποκλειστικά την ερμηνεία, εκ μέρους του εφετείου, των εφαρμοστέων στην προκειμένη περίπτωση διατάξεων, ήτοι κατά πόσον η αποζημίωση για το μη απαλλοτριωθέν τμήμα της ιδιοκτησίας έπρεπε να αντανακλά την υποτίμησή του που συνδεόταν μόνο με την απαλλοτρίωση και δεν έπρεπε να λαμβάνει υπόψη τη φύση των εργασιών που θα εκτελούνταν επί του απαλλοτριωθέντος τμήματος. Συνεπώς, η σύγχρονη έκθεση των πραγματικών περιστατικών, όπως αυτά αποδείχθηκαν ενώπιον του εφετείου, δεν ήταν αναγκαία προκειμένου το ανώτατο δικαστήριο να μπορέσει να ασκήσει τον δικαστικό έλεγχο του (βλέπε *Ευσταθίου και λοιποί κατά Ελλάδας*, αριθ. 36998/02, § 31, 27 Ιουλίου 2006).

37. Δεύτερον, το εφετείο απέρριψε την αίτηση των προσφευγόντων να τους καταβληθεί μία ιδιαίτερη αποζημίωση ως στερούμενη νομικής βάσης. Δεν την εξέτασαν ως εκ τούτου επί της ουσίας και συνεπώς, έλλειπε η έκθεση των πραγματικών περιστατικών ως προς αυτόν τον λόγο αναίρεσης. Κατά συνέπεια, ήταν αντικειμενικά αδύνατο για τους προσφεύγοντες να αναφέρουν εν προκειμένω τα πραγματικά περιστατικά στα οποία βασίσθηκε το εφετείο για να απορρίψει τον επίμαχο λόγο.

38. Τρίτον, όλα τα απαραίτητα έγγραφα, ήτοι η αίτηση για προσδιορισμό της οριστικής τιμής μονάδας αποζημίωσης καθώς και η απόφαση αριθ. 1924/2002 του Εφετείου Θεσσαλονίκης επισυνάπτονταν στην αίτηση αναίρεσης. Ο ανώτατος δικαστής ήταν ως εκ τούτου σε θέση να ανατρέξει απρόσκοπτα σε αυτά και να επαληθεύσει ενδεχομένως την ακρίβεια των πραγματικών περιστατικών στην προκειμένη περίπτωση (βλέπε πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Ευσταθίου κατά Ελλάδας*, § 31).

39. Υπό το φως των συλλογισμών που προηγούνται, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η απόρριψη του επίμαχου λόγου αναίρεσης συνιστά μία άκρως φορμαλιστική προσέγγιση των προϋποθέσεων παραδεκτού του ασκηθέντος ενδίκου μέσου. Συνεπώς, ο περιορισμός ο οποίος επεβλήθη στο δικαίωμα προσβάσεως των προσφευγόντων σε δικαστήριο δεν υπήρξε ανάλογος του σκοπού εγγυήσεως της νομικής ασφάλειας και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης.

40. Συνεπώς, η ένσταση της Κυβέρνησης δεν μπορεί να γίνει δεκτή και υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 § 1 της Σύμβασης ως προς το δικαίωμα πρόσβασης των προσφευγόντων σε δικαστήριο.

41. Τέλος, λαμβανομένης υπόψη της διαπίστωσης της πιο πάνω παραγράφου 40, το Δικαστήριο δε θεωρεί αναγκαίο να τοποθετηθεί, επιπλέον, στο πεδίο του άρθρου 13. Οι απαιτήσεις του τελευταίου είναι πράγματι λιγότερο αυστηρές από εκείνες του άρθρου 6 § 1 και απορροφούνται από αυτές εν προκειμένω (βλέπε, μεταξύ άλλων, *Sporrong et Lönnroth κατά Σουηδίας*, απόφαση της 23 Σεπτεμβρίου 1982, série A no. 52, σελ. 32, § 88).

B. Επί της αρχής της ισότητας των όπλων

Επί του παραδεκτού

42. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι μία από τις απαιτήσεις μιας δίκαιης δίκης είναι η ισότητα των όπλων, η οποία εμπεριέχει την υποχρέωση της παροχής σε κάθε διάδικο μίας εύλογης δυνατότητας να υπερασπίσει την υπόθεσή του κάτω από συνθήκες που δεν τον θέτουν σε μία θέση σαφώς πιο μειονεκτική σε σχέση με τον αντίδικό του (βλέπε, μεταξύ άλλων, *Kress κατά Γαλλίας* [GC], no. 39594/98, § 72, CEDH 2001-VI). Το Δικαστήριο υπενθυμίζει επιπλέον ότι δεν είναι αρμόδιο να εκτιμήσει το ίδιο τα πραγματικά στοιχεία που οδήγησαν ένα εθνικό δικαστήριο να καταλήξει σε μία απόφαση αντί μιας άλλης, με την επιφύλαξη της διερεύνησης της

συμβατότητας με τις διατάξεις της Σύμβασης. Διαφορετικά, θα μεταβαλλόταν σε τριτοβάθμιο ή τεταρτοβάθμιο δικαστήριο και θα παραγνώριζε τα όρια της αποστολής του (βλέπε, μεταξύ πολλών άλλων, *De Liedekerke κατά Βελγίου* (déc.), no. 45168/99, 3 Μαΐου 2005). Το Δικαστήριο έχει ως μοναδικό καθήκον, με βάση το άρθρο 6 της Σύμβασης, να εξετάζει τις προσφυγές που ισχυρίζονται ότι τα εθνικά δικαστήρια παραγνώρισαν συγκεκριμένες δικονομικές εγγυήσεις που διατυπώνονται από την διάταξη αυτή ή ότι η διεξαγωγή της διαδικασίας στο σύνολό της δεν εξασφάλισε μία δίκαιη δίκη στον προσφεύγοντα.

43. Εξετάζοντας την προκείμενη περίπτωση υπό το φως των αρχών αυτών, το Δικαστήριο εκτιμά ότι στην πραγματικότητα οι προσφεύγοντες αμφισβητούν τον τρόπο με τον οποίο τα εθνικά δικαστήρια όρισαν την αποζημίωση ανά τετραγωνικό μέτρο για την απαλλοτρίωση του οικοπέδου τους. Όμως, η απλή διαφωνία των προσφευγόντων με το ποσό της αποζημίωσης που τους καταβλήθηκε δεν θα μπορούσε να κριθεί επαρκής για την εξαγωγή του συμπεράσματος ότι η διαδικασία δεν ήταν δίκαιη. Επιπλέον, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι οι προσφεύγοντες είχαν την δυνατότητα να αναπτύξουν τα επιχειρήματά τους σε όλη την διάρκεια της επίδικης διαδικασίας, η οποία τήρησε απαρέγκλιτα την αρχή της αντιμωλία συζήτησης. Έπεται ότι η εν λόγω αιτίαση είναι προδήλως αβάσιμη και πρέπει να απορριφθεί κατ'εφαρμογή του άρθρου 35 §§ 3 και 4 της Σύμβασης.

44. Επιπλέον, σύμφωνα με την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, το άρθρο 13 απαιτεί ένα εθνικό ένδικο μέσο για τις αιτιάσεις που μπορούμε να κρίνουμε «υποστηρίξιμες» σύμφωνα με την Σύμβαση (βλέπε, μεταξύ άλλων, *Powell et Rayner κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, απόφαση της 21 Φεβρουαρίου 1990, série A no. 172, σελ. 14, § 31, *Keleş κατά Τουρκίας* (déc.), no. 36682/97, 29 Ιανουαρίου 2002). Ωστόσο, εν προκειμένω, το Δικαστήριο έχει μόλις διαπιστώσει ότι η παρούσα αιτίαση των προσφευγόντων που έλκεται από το άρθρο 6 § 1 είναι προδήλως αβάσιμη.

Έπεται ότι η εν λόγω αιτίαση είναι προδήλως αβάσιμη υπό το πρίσμα του άρθρου 13 της Σύμβασης και πρέπει να απορριφθεί κατ'εφαρμογή του άρθρου 35 §§ 3 και 4 της Σύμβασης.

II. ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΩΝ ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 1 ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ ΑΡΙΘ.1

45. Οι προσφεύγοντες παραπονούνται ότι τα εθνικά δικαστήρια όρισαν μία τιμή αποζημίωσης που αντιστοιχεί στο 1/6 της σημερινής αξίας των απαλλοτριωθέντων οικοπέδων. Αφετέρου, παραπονούνται ότι τα εθνικά δικαστήρια αρνήθηκαν να τους επιδικάσουν μία ιδιαίτερη αποζημίωση για τα μη απαλλοτριωθέντα τμήματα των οικοπέδων τους λαμβάνοντας υπόψη της υποτίμησή τους λόγω της φύσεως του δημόσιου έργου. Επικαλούνται το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ.1 το οποίο έχει ως εξής:

«Έκαστο φυσικό ή νομικό πρόσωπο έχει δικαίωμα στον σεβασμό της περιουσίας του. Κανείς δεν μπορεί να στερηθεί της ιδιοκτησίας του παρά μόνον για λόγους δημόσιας ωφέλειας και σύμφωνα με τους όρους που προβλέπονται από τον νόμο και τις γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου.

Οι προηγούμενες διατάξεις δεν θίγουν το δικαίωμα των Κρατών να θεσπίζουν τους νόμους που κρίνουν απαραίτητους για να ρυθμίσουν τη χρήση των αγαθών σύμφωνα με το γενικό συμφέρον και να εξασφαλίσουν την πληρωμή των φόρων ή άλλων συνεισφορών ή των προστίμων.»

A. Σε ό,τι αφορά την αποζημίωση απαλλοτρίωσης

Επί του παραδεκτού

46. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ένα μέτρο επέμβασης στο δικαίωμα στον σεβασμό της περιουσίας πρέπει να τηρεί μία «δίκαιη ισορροπία» μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος της κοινότητας και των επιταγών της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου (βλέπε, μεταξύ άλλων, *Sporrong et Lönnroth κατά Σουηδίας*, απόφαση της 23 Σεπτεμβρίου 1982, série A no. 52, σελ. 26, § 69). Για να εκτιμηθεί αν το επίδικο μέτρο σέβεται την απαιτούμενη δίκαιη ισορροπία και, ειδικότερα, αν δεν θέτει στους ώμους του προσφεύγοντος ένα δυσανάλογο βάρος, πρέπει να ληφθούν υπόψη οι διατυπώσεις της αποζημίωσης που προβλέπονται από την εθνική νομοθεσία. Ως προς τούτο, χωρίς την καταβολή ενός ποσού ανάλογου προς την αξία του πράγματος, η στέρηση της ιδιοκτησίας συνιστά κανονικά μία υπερβολική προσβολή που δεν θα μπορούσε να δικαιολογηθεί στη βάση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1. Το τελευταίο δεν εγγυάται εν τούτοις σε όλες τις περιπτώσεις το δικαίωμα για πλήρη αποζημίωση, γιατί οι θεμιτοί στόχοι «δημόσιας ωφέλειας» μπορούν να συνηγορούν υπέρ μιας αποζημίωσης μικρότερης

από την πλήρη αγοραία αξία (βλέπε την απόφαση *Ιερές Μονές κατά Ελλάδας* της 9 Δεκεμβρίου 1994, série A αριθ. 301-A, σελ. 34-35, §§ 70-71).

47. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο δεν θεωρεί ότι καλείται να αποφανθεί επί του ζητήματος της βάσης πάνω στην οποία οι εθνικές αρχές θα έπρεπε να ορίσουν την τιμή της αποζημίωσης. Πράγματι, το Δικαστήριο δεν θα μπορούσε να υποκαταστήσει τα ελληνικά δικαστήρια για να καθορίσει την βάση που θα έπρεπε να ληφθεί υπόψη για την εκτίμηση της αξίας του απαλλοτριωθέντος οικοπέδου και για τον καθορισμό των οφειλομένων ποσών (*Μάλαμα κατά Ελλάδας*, no. 43622/98, § 51, CEDH 2001-II). Σε κάθε περίπτωση, δεν υπάρχει καμία ένδειξη στην δικογραφία που να δημιουργεί υπόνοιες ότι τα επιληφθέντα δικαστήρια επέδειξαν αυθαιρεσία στον καθορισμό της αποζημίωσης της απαλλοτρίωσης. Λαμβάνοντας υπόψη την διακριτική ευχέρεια που το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 αφήνει στις εθνικές αρχές (*Παπαχελάς κατά Ελλάδας* [GC], αριθ. 31423/96, § 49, CEDH 1999-II), το Δικαστήριο εκτιμά την καθορισθείσα τιμή ως ευλόγως ανάλογη της αξίας του απαλλοτριωθέντος ακινήτου.

Έπεται ότι αυτό το τμήμα της αιτίασης είναι προδήλως αβάσιμο και πρέπει να απορριφθεί κατ'εφαρμογή του άρθρου 35 §§ 3 και 4 της Σύμβασης.

B. Σε ό,τι αφορά την ιδιαίτερη αποζημίωση

1. Επί του παραδεκτού

48. Η Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι οι προσφεύγοντες δεν ήταν ιδιοκτήτες μίας «περιουσίας» με την έννοια του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ.1. Ισχυρίζεται ότι οι προσφεύγοντες παραπονούνται κατ'ουσία για διαφυγόντα κέρδη εξαιτίας του γεγονότος ότι τα απαλλοτριωθέντα οικόπεδα δε θα είχαν στο εξής απευθείας πρόσβαση στη νέα εθνική οδό. Ωστόσο, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι οι προσφεύγοντες ουδέποτε είχαν τη νόμιμη προσδοκία ότι η πρόσβαση στην εθνική οδό και τα πλεονεκτήματα που απολάμβαναν θα συνεχίζονταν στο διηνεκές. Η απώλεια των εν λόγω πλεονεκτημάτων ήταν απόρροια μίας νόμιμης διοικητικής πράξης που προέβλεπε την κατασκευή μίας νέας εθνικής οδού. Κατά την Κυβέρνηση, οι συνέπειες της εν λόγω διαπλάτυνσης της εθνικής οδού για τις επιχειρήσεις των προσφευγόντων θα ήταν ίδιες αν το Δημόσιο είχε αποφασίσει την παύση της χρήσης του εν λόγω αυτοκινητοδρόμου και την κατασκευή ενός άλλου σε κάποια άλλη θέση.

49. Οι προσφεύγοντες αντικρούουν τη θέση αυτή.

50. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι το αντικείμενο της παρούσας αιτίασης δεν αφορά το διαφυγόν κέρδος λόγω της παύσης των εμπορικών δραστηριοτήτων σε ορισμένα από τα επίμαχα οικοπέδα. Μέσω της αίτησής τους ενώπιον των ελληνικών δικαστηρίων για την καταβολή «διαίτερης αποζημίωσης», οι προσφεύγοντες ζήτησαν να αποζημιωθούν για την υποτίμηση της αξίας του εναπομείναντος τμήματος των οικοπέδων τους λόγω της διαπλάτυνσης της εθνικής οδού και της απουσίας απευθείας πρόσβασης σε αυτήν. Άλλως ειπείν, οι προσφεύγοντες δεν παραπονούνται εν προκειμένω για άρνηση του Δημοσίου να τους καταβάλει μία «αξίωση», περιουσιακό ενδιαφέρον που, σύμφωνα με το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ.1, πρέπει να είναι επαρκώς αποδεδειγμένο ώστε να είναι απαιτητό (βλέπε ειδικότερα *Ελληνικά Διυλιστήρια Στραν και Στρατής Ανδρεάδης κατά Ελλάδα*, απόφαση της 9 Δεκεμβρίου 1994, série A no 301-B, σελ. 84, § 59). Η αιτίασή τους αφορά τους περιορισμούς που φέρονται να επιβλήθηκαν στην απόλαυση μίας «υφιστάμενης περιουσίας», ήτοι της εκμετάλλευσης του εναπομείναντος τμήματος των απαλλοτριωθέντων οικοπέδων, κάτι που θα επηρέαζε την αγοραία αξία αυτών. Στο σημείο αυτό, το Δικαστήριο σημειώνει ότι οι διάδικοι συμφωνούν ότι οι προσφεύγοντες παραμένουν ιδιοκτήτες του μη απαλλοτριωθέντος τμήματος των οικοπέδων τους. Συνεπώς, η αιτίασή τους αναφέρεται σε μία «περιουσία» με την έννοια του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1. Πρέπει επομένως να απορριφθεί η ένσταση απαραδέκτου που προέβαλε η Κυβέρνηση λόγω καθ' ύλην ασυμβιβάστου.

51. Το Δικαστήριο διαπιστώνει επιπλέον ότι η αιτίαση αυτή δεν είναι προδήλως αβάσιμη με την έννοια του άρθρου 35 § 3 της Σύμβασης. Σημειώνει επιπλέον ότι αυτή δεν προσκρούει σε κανένα άλλο λόγο απαραδέκτου. Πρέπει επομένως να κηρυχθεί παραδεκτή.

2. Επί της ουσίας

52. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η απουσία απευθείας πρόσβασης στον αυτοκινητόδρομο δεν αποτελεί συνέπεια της απαλλοτρίωσης αλλά της νομικής τροποποίησης εκ μέρους του Δημοσίου του οδικού δικτύου, την οποία υπαγορεύουν αντικειμενικοί λόγοι και η ανάγκη εξυπηρέτησης του δημοσίου συμφέροντος. Επιπλέον, η Κυβέρνηση σημειώνει ότι οι προσφεύγοντες έχουν πρόσβαση στο δευτερεύοντα δρόμο και, συνεπώς, το εναπομείναν τμήμα των οικοπέδων τους δεν έχει αποκοπεί από τον αυτοκινητόδρομο. Επιπλέον, η Κυβέρνηση σημειώνει ότι το Εφετείο Θεσσαλονίκης κατέβαλε αποζημίωση σε ορισμένους από τους

προσφεύγοντες για τα μη απαλλοτριωθέντα τμήματα των οικοπέδων τους. Ειδικότερα, το αρμόδιο δικαστήριο έλαβε υπόψη διάφορα στοιχεία εκτός από τη φύση του δημόσιου έργου. Σε ό,τι αφορά τα οικόπεδα όπου δεν είχαν αναγερθεί κτίρια, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το εθνικό δικαστήριο έλαβε υπόψη την μη απαλλοτριούμενη επιφάνεια, τη θέση του οικοπέδου και τη δυνατότητα μελλοντικής εκμετάλλευσής του για γεωργικούς σκοπούς ή οικοδόμηση. Σε ό,τι αφορά τα οικόπεδα που περιέχουν κτίρια, η Κυβέρνηση σημειώνει ότι το εφετείο έλαβε υπόψη τη φύση της εμπορικής δραστηριότητας που ασκείτο σε αυτά και τον τρόπο που η απαλλοτρίωση μπορούσε ενδεχομένως να την επηρεάσει.

53. Οι προσφεύγοντες ανταπαντούν ότι η φύση του υπό κατασκευή έργου πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στον υπολογισμό της συνολικής αποζημίωσης λόγω της απαλλοτρίωσης. Εκτιμούν ότι τόσο η πράξη της απαλλοτρίωσης όσο και η σκοπιμότητά της, ήτοι η κατασκευή ενός έργου δημοσίας ωφελείας, συνδέονται πάντοτε στενά. Επιπλέον, οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι ακόμα και ο δευτερεύων δρόμος στον οποίον έχουν στο εξής πρόσβαση τα εναπομείναντα τμήματα των οικοπέδων τους δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί διότι δεν έχουν ακόμα ολοκληρωθεί όλα τα υπό κατασκευή τμήματα. Για τους προσφεύγοντες, είναι αυτονόητο ότι κανείς δεν μπορεί προς το παρόν να χρησιμοποιήσει τον δευτερεύοντα δρόμο, καθώς αφού διανύσει ορισμένη απόσταση, το όχημα θα βρει αδιέξοδο.

54. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι εν προκειμένω δεν υπήρξε απαλλοτρίωση των τμημάτων των οικοπέδων για τα οποία οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι υποτιμήθηκε η αξία τους. Είναι ωστόσο σαφές ότι η διαπλάτυνση ενός αυτοκινητοδρόμου που οδηγεί στην απουσία απευθείας πρόσβασης σε αυτόν των μη απαλλοτριωθέντων τμημάτων των επίμαχων οικοπέδων, επιφέρει έναν περιορισμό στην ελεύθερη διάθεση του δικαιώματος χρήσης τους, περιορισμός που αποτελεί επέμβαση στην απόλαυση των δικαιωμάτων που έλκουν οι προσφεύγοντες από την ιδιότητά τους ως ιδιοκτήτες. Ως εκ τούτου, σύμφωνα με την νομολογία του επί αυτού (βλέπε ειδικότερα *James και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, απόφαση της 21 Φεβρουαρίου 1986, série A no 98-B, σελ. 29-30, § 37), το Δικαστήριο εκτιμά ότι το δεύτερο εδάφιο του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 έχει εν προκειμένω εφαρμογή. Θα εξετάσει επομένως την αιτίαση υπό αυτό το πρίσμα.

55. Σύμφωνα με μία ευρέως καθιερωμένη νομολογία, το δεύτερο εδάφιο του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 πρέπει να αναγινώσκεται υπό το φως της αρχής που καθιερώνει η πρώτη φράση του άρθρου. Συνεπώς, ένα μέτρο παρέμβασης πρέπει

να τηρεί μία «δίκαιη ισορροπία» μεταξύ των επιταγών του γενικού συμφέροντος και εκείνων της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου. Η διερεύνηση μιας τέτοιας ισορροπίας αντανακλάται στην διατύπωση ολόκληρου του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1, και επομένως και στο δεύτερο εδάφιο. Πρέπει να υπάρχει μία εύλογη σχέση αναλογικότητας μεταξύ των χρησιμοποιούμενων μέσων και του διωκόμενου σκοπού. Ελέγχοντας την τήρηση της απαίτησης αυτής, το Δικαστήριο αναγνωρίζει στο Κράτος ευρεία διακριτική ευχέρεια τόσο για την επιλογή των τρόπων εφαρμογής όσο και για την αξιολόγηση του αν οι συνέπειές τους δικαιολογούνται, προς το γενικό συμφέρον, από την φροντίδα της επίτευξης του σκοπού του εν λόγω νόμου (*Chassagnou και λοιποί κατά Γαλλίας* [GC], αριθ. 25088/94, 28331/95 και 28443/95, § 75, CEDH 1999-III). Επιπλέον, όσον αφορά τομείς όπως αυτός της χωροταξίας, το Δικαστήριο σέβεται την κρίση του εθνικού νομοθέτη ως προς το ζήτημα αυτό, εκτός αν η κρίση αυτή στερείται προδήλως λογικής βάσης (βλέπε, *mutatis mutandis*, *Immobiliare Saffi κατά Ιταλίας* [GC], αριθ. 22774/93, § 49, CEDH 1999-V).

56. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι στην παρούσα υπόθεση είναι αδιαμφισβήτητο ότι η φύση του έργου συνέβαλε άμεσα στην υποτίμηση των μη απαλλοτριωθέντων τμημάτων. Πράγματι, η υλοποίηση του δημόσιου έργου επέφερε την απώλεια του πλεονεκτήματος της απευθείας πρόσβασης στην εθνική οδό για τα εν λόγω τμήματα. Ως εκ τούτου, τα οικοπέδα στα οποία οι προσφεύγοντες είχαν οικοδομήσει ακίνητα τα οποία χρησιμοποιούνταν για εμπορικούς σκοπούς υπέστησαν μείωση της αξίας τους λόγω της απώλειας πελατείας των επιχειρήσεων και της επακόλουθης πτώσης των κερδών. Το Δικαστήριο δε λησμονεί στο σημείο αυτό ότι παρόλο που το Εφετείο Θεσσαλονίκης επιδίκασε αποζημίωση για τα μη απαλλοτριωθέντα τμήματα των οικοπέδων λόγω της κατάτμησής τους, το εν λόγω δικαστήριο αρνήθηκε ωστόσο ρητά να αποζημιώσει τους προσφεύγοντες για την απώλεια πελατείας και τη μείωση των εσόδων τους. Επιπλέον, σε ό,τι αφορά οικοπέδα που δεν περιείχαν ακίνητα, το Δικαστήριο θεωρεί ότι η φύση του έργου ομοίως συνέβαλε στην υποτίμηση της αξίας τους. Η εν λόγω απώλεια της αξίας δεν ήταν βέβαια ίση προς εκείνη των οικοπέδων όπου υπήρχαν επιχειρήσεις. Ωστόσο, η εμπορική αξία ενός οικοπέδου που έχει απευθείας πρόσβαση στην εθνική οδό δεν μπορεί να είναι ίδια με εκείνη του ίδιου οικοπέδου που έχει πρόσβαση στο δευτερεύοντα δρόμο. Συνεπώς, είναι αδιαμφισβήτητο ότι για ορισμένους από τους προσφεύγοντες η εκμετάλλευση αυτού του τμήματος των κομματιών, ήδη μη

οικοδομήσιμου λόγω της απαλλοτριώσεως, τίθεται σοβαρά σε κίνδυνο εξαιτίας της διαπλάτυνσης της εθνικής οδού (βλέπε *Ουζούνογλου κατά Ελλάδας*, αριθ. 32730/03, § 30, 24 Νοεμβρίου 2005, *Αθανασίου και λοιποί κατά Ελλάδας*, αριθ. 2531/02, § 25. 9 Φεβρουαρίου 2006).

57. Ενόψει των παραπάνω, το Δικαστήριο θεωρεί ότι αρνούμενο να αποζημιώσει τους προσφεύγοντες για την υποτίμηση της αξίας του μη απαλλοτριωθέντος τμήματος των οικοπέδων τους λόγω της φύσης του έργου, τα εθνικά δικαστήρια διέρρηξαν τη δίκαιη ισορροπία που πρέπει να υφίσταται μεταξύ της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων και των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος. Ως προς τούτο, το Δικαστήριο σημειώνει την πρόσφατη μεταστροφή της νομολογίας του Αρείου Πάγου σε μία παρόμοια υπόθεση (βλέπε πιο πάνω παράγραφο 20).

Συνεπώς, υπήρξε παραβίαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ.1.

III. ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 41 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

58. Σύμφωνα με το άρθρο 41 της Σύμβασης,

«Εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της και εάν το εσωτερικό δίκαιο του Υψηλού Συμβαλλομένου Μέρους επιτρέπει την ατελή μόνον επανόρθωση των συνεπειών της παραβίασης αυτής, το Δικαστήριο επιδικάζει στον ζημιωθέντα διάδικο, εφόσον συντρέχει λόγος, μία δίκαιη ικανοποίηση.»

59. Οι προσφεύγοντες ζητούν ως υλική ζημία ένα ποσό που αντιστοιχεί στο 50% της αξίας των μη απαλλοτριωθέντων τμημάτων των επίμαχων οικοπέδων. Προσθέτουν ότι το Δικαστήριο έπρεπε να λάβει ως βάση για τον υπολογισμό του εν λόγω ποσού, τις οριστικές τιμές μονάδας ανά τετραγωνικό μέτρο για τις αποζημιώσεις απαλλοτριώσεως που ορίστηκαν για κάθε οικόπεδο με την απόφαση αριθ. 1924/2002 του Εφετείου Θεσσαλονίκης. Τα εν λόγω ποσά επαναλαμβάνονται στις παρατηρήσεις τους ενώπιον του Δικαστηρίου.

60. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι οι προσφεύγοντες δεν κατέθεσαν την αίτησή τους για δίκαιη ικανοποίηση σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που ορίζει το άρθρο 60 § 2 του Κανονισμού του Δικαστηρίου. Για τον λόγο αυτό, η Κυβέρνηση

εκτιμά ότι δεν συντρέχει λόγος να τους επιδικάσει κάποιο ποσό στη βάση του άρθρου 41 της Σύμβασης. Εναλλακτικά, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η διαπίστωση της παραβίασης θα συνιστούσε αφ'εαυτής μία επαρκή δίκαιη ικανοποίηση.

61. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι το ζήτημα της εφαρμογής του άρθρου 41 δεν είναι ώριμο, έτσι ώστε πρέπει να επιφυλαχθεί λαμβάνοντας υπόψη το ενδεχόμενο μίας συμφωνίας μεταξύ του εναγόμενου Κράτους και των ενδιαφερομένων (άρθρο 75 § 1 του κανονισμού).

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ, ΟΜΟΦΩΝΑ

1. *Κηρύσσει* την προσφυγή παραδεκτή ως προς την αιτιάσεις που έλκονται από το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο και από την άρνηση των εθνικών δικαστηρίων να επιδικάσουν στους προσφεύγοντες μία ιδιαίτερη αποζημίωση για τα μη απαλλοτριωθέντα τμήματα των επίμαχων οικοπέδων και απαράδεκτη κατά τα λοιπά.

2. *Αποφαίνεται* ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 § 1 της Σύμβασης.

3. *Αποφαίνεται* ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Σύμβασης.

4. *Αποφαίνεται* ότι το ζήτημα της εφαρμογής του άρθρου 41 της Σύμβασης δεν είναι ώριμο. Κατά συνέπεια,

α) *επιφυλάσσεται* ως προς αυτό εξ ολοκλήρου,

β) *καλεί* την Κυβέρνηση και τους προσφεύγοντες να του απευθύνουν εγγράφως, μέσα σε 2 μήνες, τις παρατηρήσεις τους πάνω στο ζήτημα αυτό και ειδικότερα να του γνωστοποιήσουν οποιαδήποτε συμφωνία στην οποία θα μπορούσαν να καταλήξουν.

γ) *επιφυλάσσεται* για τη μεταγενέστερη διαδικασία και *εντέλλεται* στον πρόεδρο του τμήματος την επιμέλεια να την καθορίσει εφόσον χρειαστεί.

Συντάχθηκε στη γαλλική γλώσσα και στη συνέχεια κοινοποιήθηκε εγγράφως στις 6 Δεκεμβρίου 2007 κατ'εφαρμογή του άρθρου 77 §§ 2 και 3 του κανονισμού.

(υπογραφή)
Søren NIELSEN
Γραμματέας

(υπογραφή)
Λουκής ΛΟΥΚΑΪΔΗΣ
Πρόεδρος

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣΦΕΥΓΟΝΤΩΝ

1. È ĀÈÈ È
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.
- 11.
- 12.
- 13.
- 14.
- 15.
- 16.
- 17.

- 18.
- 19.
- 20.
- 21.
- 22.
- 23.
- 24.
- 25.
- 26.
- 27.
- 28.
- 29.
- 30.
- 31.
- 32.
- 33.
- 34.
- 35.
- 36.
- 37.
- 38.
- 39.
- 40.
- 41.
- 42.
- 43.
- 44.
- 45.
- 46.
- 47.
- 48.
- 49.
- 50.
- 51.

- 52.
- 53.
- 54.
- 55.
- 56.
- 57.
- 58.
- 59.
- 60.
- 61.
- 62.
- 63.
- 64.
- 65.
- 66.
- 67.
- 68.
- 69.
- 70.
- 71.
- 72.
- 73.
- 74.
- 75.
- 76.
- 77.
- 78.
- 79.
- 80.
- 81.
- 82.
- 83.
- 84.
- 85.

86.
87.
88.
89.
90.
91.
92.
93.
94.
95.
96.
97.
98.
99.
100.
101.
102.
103.
104.
105.
106.
107.
108.
109.
110.
111.
112.
113.
114.
115.
116.
117.
118.
119.

- 120.
- 121.
- 122.
- 123.
- 124.
- 125.
- 126.
- 127.
- 128.
- 129.
- 130.
- 131.
- 132.
- 133.
- 134.
- 135.
- 136.
- 137.
- 138.
- 139.
- 140.
- 141.
- 142.
- 143.
- 144.
- 145.
- 146.
- 147.
- 148.
- 149.
- 150.

- 151.
- 152.

153.
154.
155.
156.
157.
158.
159.
160.
161.
162.
163.
164.
165.
166.
167.
168.
169.
170.
171.
172.
173.
174.
175.
176.
177.
178.
179.
180.
181.
182.
183.
184.
185.
186.

187.
188.
189.
190.
191.
192.
193.
194.
195.
196.
197.
198.
199.
200.
201.
202.
203.
204.
205.
206.
207.
208.
209.
210.
211.
212.
213.
214.
215.
216.
217.
218.
219.
220.

221.
222.
223.
224.
225.
226.
227.
228.
229.
230.
231.
232.
233.
234.
235.
236.
237.
238.
239.
240.
241.
242.
243.
244.
245.
246.
247.
248.
249.
250.
251.
252.
253.
254.

255.
256.
257.
258.
259.
260.
261.
262.
263.
264.
265.
266.
267.
268.
269.
270.
271.
272.
273.
274.
275.
276.
277.
278.
279.
280.
281.
282.
283.
284.
285.
286.
287.
288.

289.
290.
291.
292.
293.
294.
295.
296.
297.
298.
299.
300.
301.
302.
303.
304.
305.
306.
307.
308.
309.
310.
311.
312.
313.
314.
315.
316.
317.
318.
319.
320.
321.
322.

323.

324.

325.

326.

327.

328.

329.

330.

331.

332.

333.

334.

335.

336.

337.

338.

339.

340.

341.

342.

343.

344.

345.

346.

347.

348.

349.

350.

351.

352.

353.

354.

Ακριβής μετάφραση του συνημμένου
εγγράφου από τα γαλλικά.

Αθήνα, 15 Ιανουαρίου 2008

Ο μεταφραστής

Αλέξανδρος Πετροτσόπουλος